

POSTIRSKA SPOMENICA

Postira — Spomenica u povodu 400. obljetnice osnutka župe (1581—1981),
izdao Župski ured Postira, Postira, 1981, str. 1—380.

Slavko Kovačić

Postira su mjesto i župa na otoku Braču. Broje jedva 1300 stanovnika. Tko bi sudio po veličini mjesta, ne bi pomislio da ono može imati tako bogatu prošlost, a pogotovo ne bi očekivao da su današnji Postirani kadri objaviti ovako opsežnu i sadržajnu spomenicu o svojoj vjerskoj i ostaloj prošlosti i sadašnjosti.

Ovom prigodnom izdanju svečani izgled daju početne stranice na kojima je najprije faksimil dokumenta o posebnom blagoslovu pape Ivana Pavla II. hodočasniciima župe Postira god. 1979, zatim prigodna čestitka hvarskog biskupa mons. Bezmalinovića, »Sjećanja na moje rodno mjesto« iz pera šibenskog biskupa mons. Amerića i na kraju riječ izdavača, župnika Jelinčića.

Prvi dio, posvećen temama iz povijesti župe, nosi poetski sročan naslov »Oko crkvenog zvonika«; u njemu su članci: *Povijest postirske župe* (Joško Šantić), *Benediktinci na postirskom području* (Ivica Eterović), *Sakralni lokaliteti* (Ivo Glavinić), *Pastoralna djelatnost u Postirima* (Ante Jelinčić), *Ante Marušić kao postirski župnik* (Mate Bižaca), *Bratovštine* (Andrija Vojko Mardešić), *Matične župske knjige govore o nama* (Jalkov Jelinčić) i *Stari postirski napjevi* (Jerko Martinić). Iz nabrojenog je uočljivo već na prvi pogled da se ovdje ne može ni očekivati monografski obrađenu povijest župe, jer se radi o raznolikim priložima o toj povijesti iz pera više autora (što tumači i opravdava i neka ponavljanja istih podataka na više mjesta!). Članak »Povijest postirske župe« ostaje u okvirima vrlo kratkog općeg pregleda. Na ovaj se sadržajem najneposrednije nadovezuje onaj o sakralnim lokalitetima. Oba su pisana s ljubavlju i poznavanjem stvari. Šteta je što njihovi autori nisu stigli pregledati odgovarajuću arhivsku građu, čak ni zapisnike brojnih biskupskih pohoda od kraja 16. st. pa dalje koji se čuvaju u Biskupskom arhivu u Hvaru. Pozivaju se, oni i neki drugi autori priloga u ovoj spomenici, na hvarski prijepis zapisnika papinskog pohoditelja Valiera, koji je objavljen i u hrvatskom prijevodu,¹ što začudo nitko od njih ne spominje. Dragocjenih bi se podataka našlo i u zapisnicima ostalih dviju papinskih vizitacija, Priulijeve iz 1603. i Garzadorijeve iz 1624/25. g., koji se čuvaju u papirskim arhivima u Rimu (gdje je i original Valierove!), ali za buduću potpuniju povijest župe najvažnije će biti temeljito pretražiti župski arhiv u Postirima i biskupski u Hvaru. Ova se primjedba ne odnosi na sve članke, jer neki od njih po samom predmetu nisu toliko upućeni na arhivsko istraživanje; onaj Jakova Jelinčića rađen je izravno na takvoj građi, a i Mardešić se je potrudio da listanjem po zapisnicima biskupskih vizitacija i drugoj arhivskoj građi dođe do određenijih podataka o postirskim bratovštinama koje je onda uklopio u ono što se znade o povijesti bratovština uopće, a napose onih na otoku Braču.²

U drugom dijelu spomenice pod općim naslovom »Ljudi i djela« niz autora prikazuje život i djelo istaknutih i zaslužnih Postirana: kipara Nikole Lazanića (Kruno Prijatelj), pjesnika Ivana Ivaniševića Jurišića (Josip Mihojević), pučkog pjesnika Marka Arnerića (Josip Mihojević), prevodioca Svetog Pisma Ivana Matija Škarića (Bonaventura Duda), župnika i pisca o Postirima Rolka Slovinića (Josip Mihojević), pjesnika Vladimira Nazora (Nedjeljko Mihanović), slikara narvca Pave Gospodnetića (Tonči Jelinčić) i liječnika Josipa

¹ *Valierova vizitacija hvarske biskupije 1579.*, priredio J. Franulić, Prilog Vjesniku hvarske biskupije, Hvar 1976.

² Šteta što su mu bibliografski podaci u bilješkama ostali koji put nepotpuni. Tako npr. u bilješci 37 na str. 100 navodi »Sematizam hvarske biskupije, str. 93«, a ostaje posve nejasno koji je to sematizam, jer nije navedena godina izdanja. U bilješkama 24, 31 i 32 poziva se na »Archivalia Brattiensia«, ali ne kaže gdje s čuvaju!

Škarića (Nikša Bižaca). Dorečenošću se posebno odlikuju članci Josipa Mihojevića, a vrijedni su i zanimljivi svi prilozii, pa i oni koji imaju oblik kraće bilješke. Neki od njih žele potaknuti daljnja istraživanja. Tako autor priloga o Matiju Škariću odmah na početku napominje, da život i djelo tog velikog Postiranaia »još uvijek očekuje da bude svestrano i temeljito stručno proučeno i ocijenjeno«. Om ovom prigodom »želi samo podržati vatru dok se netko u nas svojski ne lati toga zamašnog posla«. Na više mjesta spominje nepotpunosti i nedovoljnu provjerenošć podataka o Škariću i upozorava na ono što bi se, unatoč nesretnoj sudbini njegovih osobnih arhivalija i pismene ostavštine, možda ipak moglo pronaći.

Najočitiji su primjer te neprovjerenosti dosadašnji podaci o Škarićevu gimnazijskom i bogoslovskom školovanju do njegovaa svećeničkog ređenja. Prvi ih je iznio njegov prasinovac liječnik dr. Josip Škarić na temelju obiteljske predaje i svog domišljanja, a prikazao ih je ovako: Škarić kao sedamnaestogodišnji mladić, ojađen teškim životom težaka nadničara, baca težačko oruđe i odlazi u Split, zapošljava se kao sluga u splitskom sjemenišću, gdje njegova nadarenost za školu ne ostaje skrivena, pa ga profesori privatno poučavaju i on za vrijeme od 3 godine svršava sveukupno gimnazijsko gradivo. »Nastavio je s učenjem bogoslovije u Zadru, gdje je poslije redovite 4 godine bio zaređen za svećenika«³ U biti te iste podatke nalazimo u članciću o Škariću objavljenom u uskršnom broju Bračke Crkve 1981. g., a onda i u nešto poslije objavljenom članku Joška Šantića koji gore prepričanom nadodaje još ime lokaliteta na komu je Škarić navodno posljednji put kopao (»Žejamičje«), zatim tvrdi da je po dolasku u Split i službovanju u sjemenišću bio »jedan od prvih učenika preustrojene sjemenišne gimnazije i novootvorenog liceja« i napokon da je »poslije mature u dvije godine liceja« učio bogosloviju u sjemenišću koje je podigao zadarski nadbiskup Zmajević »za seosko svećenstvo koje je u službi Božjoj upotrebljavalo staroslavenski i hrvatski jezik«.⁴ Na »Uspomene« se Josipa Škarića poziva i Ostojčić kad u svojoj povijesti splitskog sjemeništa nekoliko rečenica posvećuje Škariću, ali on, nakon što je prenio ono o Škarićevu dolasku u Split i svršavanju »sveukupnog osmogodišnjeg gimnazijskog i licejskog gradiva«, nastavlja: »Poslije između apsolvirane bogoslovije u Splitu [ja potcrtao!] i odlaska na fakultet u Beč, Škarić je predavao neko vrijeme u splitskom sjemenišću.«⁵ Nitko od onih koji su poslije toga pisali o Škariću nije uočio njegov ispravak, odnosno nije tomu posvetio pozornost, a on je to zacijelo ustvrdio na temelju uvida u građu arhiva splitskog sjemeništa, iako se tu na nju nije pozvao nego na Škarićeve »Uspomene«.

S obzirom na sjemenišni arhiv moramo naglasiti da u njemu za razdoblje do 1821. g. nema nikakvih školskih imenika s popisima profesora i učenika, s ocjenama običnih ili završnih ispita. Jedinie podatke o odgojiteljima, profesorima, posluzi i đacima nalazimo u ekonomskim knjigama prihoda i rashoda za svaku pojedinu školsku godinu. Pažljivo pregledajući te knjige, naročito popise posluge⁶ i đaka, vanjskih i sjemeništaraca, Škariću nisam nigdje našao spomena sve do školske godine 1814/15, kad se »Il Signor D. Matteo Scarich« najednom pojavljuje među »nutarnjim učenicima filozofije«

³ Josip ŠKARIĆ, *Uspomene Jednog Uječnika*, Split 1965, str. 314—315.

⁴ Joško ŠANTIĆ, *Ivan Matija Škarić prevoditelj Svetoga Pisma*, Put — glasilo splitske bogoslovije br. 4 (1981) str. 24. — Upozoravamo na pogrešan oblik imena »Matija« umjesto pravilnog Matij (U matici krštenih za nj piše: »(Baptizavi) Matheum...«, a ne Matthiam!). Ne može se govoriti ni o »novootvornom liceju« u splitskom sjemenišću, jer su dva razreda filozofije u splitskom sjemenišću bila od početka 18. st. Ne može se u ono doba govoriti ni o »maturi«, a pogotovo se maturu ne bi moglo nikako staviti pred početak liceja.

⁵ Ivan OSTOJČIĆ, *Nadbiskupsko sjemenište u Splitu (1700—1970)*, Split 1971, str. 40.

⁶ Pod rubrikom »salario alla servitù« navode se imena kuhara, sobara, nabavljača, sluskinje i redovito po kojeg pomoćnika u kuhinji. Ovaj zadnji nije dobivao plaću. Službu je vratarea obavljao redovito koji siromašni đak koji je za to imao besplatno školovanje. To su »Libri d'amministrazione del Seminario. Introito ed esito«. Ima ih za razdoblje od 1708. do 1821. oko 80, a smješteni su u 8 kutija.

⁷ Arhiv Nadb. sjemeništa Split, kutija 6, sveščić 9 str. 7. Sigla je »D.« oznaka pripadnosti kleričkom staležu.

na 4. mjestu.⁷ Slijedeće je školske godine već »in Teologia«,⁸ a tako i školske godine 1816/17. samo s tom razlikom što tada u popisu pred njegovim imenom stoji naslov: »Il Reverendo Signor«, što znači, da je tada bio već klerik u višim redovima, a iza imena je dodana riječ »Prefetto«, što je oznaka službe nadstojnika daka koju je u splitskom sjemeništu najčešće vršio koji bogoslov iz zadnje godine studija.⁹ Škarić službu prefekta nastavlja vršiti i slijedeće školske godine 1817/18,¹⁰ a ujedno predaje dvojici konviktoraca i to braći Buljan.¹¹ Škarićevo ime poslije 13. IX. 1818. ponovo iščezava iz sjemenišnih knjiga prihoda i rashoda,¹² što znači da je prešao u neku drugu službu, najvjerojatnije u svojoj rodnoj biskupiji.

Iz svega je što smo iznijeli jasno, da predaja o Škarićevu dolasku u Split i privatnom svršavanju gradiva do uključivo prve godine filozofije, odnosno liceja, može odgovarati istini, ali sluga, očito, nije bio u sjemeništu (mogao je to biti kod kojeg profesora!). Drugu je godinu filozofije redovito pohađao kao sjemeništarski klerik, a u Splitu je u dvije godine redovitog studija svršio i teologiju.¹³ Službu je prefekta preuzeo vjerojatno negdje na proljeće 1817. g. i vršio je sve do kraja slijedeće školske godine 1817/18.¹⁴ Nije isključeno, da je te godine još pohađao predavanja teologije, iako u navedenim sjemenišnim knjigama prihoda i rashoda o tom nema spomena.

Kad je dakle jasno, da je Škarić bogosloviju svršio u Splitu, a ne u Zadru, onda dolazi u pitanje i točnost tvrdnje prema kojoj je on za svećenika zaređen u Zadru. Biskupske su stolice u Hvaru i u Splitu u vrijeme njegova ređenja bile upražnjene, ali je još na životu bio susjedni makarski biskup Fabijan Blašković (1778—1819) koji je dapače poslije kuge u Makarskoj (1815. g.) doputovao u Split i od jeseni 1815. pa do ljeta 1816. punih devet mjeseci boravio u splitskom sjemeništu.¹⁵ Uto je vrijeme, iako već starac s više od 85 godina, zaredio veći broj svećeničkih pripravnika raznih biskupija i redovničkih zajednica. Sva tri je viša reda iz njegovih ruku primio i Matij Škarić. Subdakonat je primio na naslov svog patrimonija, izgleda već 10. VII. 1814. g.,¹⁶ najvjerojatnije u Makarskoj, dakonat 28. IV. 1816. u Splitu,¹⁷ a prezbiterat 13. VII. 1817, vjerojatno u Makarskoj.¹⁸

⁸ Ondje, sveščić 10 fol. 6r.

⁹ Ondje, sveščić 11 fol. 4r. — Službu je prefekta, čini se, preuzeo na proljeće 1817. g., jer 22. IV. 1817. plaća za opskrbinu 1.380, dočim 10. VIII. 1817. stoji upisano: »Dal Sigr Dn Matteo Scarich avendogli rilasciato il resto delle Ratte per aver sostenuto l'ufficio di Prefetto agli Scienziisti... L. 96:10« (Ondje fol. 3r).

¹⁰ On je kroz cijelu tu školsku godinu prvi prefekt, a drugi je don Nikola Algarotti. Ondje, kutija 6, sveščić 12 fol. 9v.

¹¹ U popisu isplate honorara pod 13. IX. 1818. g. stoji: »Il Sigr. Dn Matteo Scarich ebbe per la prefettura... f. 92. Più per la Scuola da lui fatta a due convittori fratelli Buglian talori imperiali dodeci... f. 138. Ondje fol. 13v.

¹² Usp. prošlu bilješku s obzirom na nadnevak 13. IX. 1818.

¹³ Napominjemo da je u to vrijeme jedina temeljita srednja škola i teologija u cijeloj Dalmaciji bila u splitskom sjemeništu. Drugu su dobro organiziranu teologiju imali franjevci u Šibeniku, a zadarski je sjemenište Florio propalo u vrijeme rasula Mletačke Republike. Da je Škarić svršio teologiju u Zmajevićevu glagoljaškom sjemeništu, ne bi vidio, Beča.

¹⁴ Školska je godina kroz cijelo starije razdoblje povijesti splitskog sjemeništa počinjala prvih dana mjeseca studenoga, a svršavala svršetkom mjeseca kolovoza, što je vidljivo iz navedenih knjiga prihoda i rashoda.

¹⁵ Škarićev rektor i profesor teologije, a poslije kapitularni vikar splitske nadbiskuplje knaonik Nikola Didoš piše 29. V. 1822. g. tadašnjem rektoru sjemeništa kanoniku Antonu Tokiću: »Nessuno meglio di Lei (...) sa i sacrifici da me fatti, le spese incontrate, le attenzioni e le veglie prestate all'or defunto Monsigr. Blascovich, e nella lunga sua contumazia in questi pubblici lazzaretti e nel suo stazio di nove mesi in questo Arcivescoville seminario (...).« Dalje naglašava, da je upravo tada Blašković odlučio svu svoju imovinu ostaviti splitskom sjemeništu. Arhiv Nadb. sjemeništa u Splitu, br. inv. 60, svežanj 1, spis 68.

¹⁶ Hvarski kapitularni vikar dr. Nikola Zudenigo u dokumentu kojim ovlašćuje bilo kojeg biskupa da može subdakovu hvarske biskupije Matiju Škariću podijeliti sv. red dakonata, datiranom u Hvaru 18. XII. 1815. navodi, da je subdakonat na naslov svog patrimonija primio od biskupa Blaškovića kako to stoji u dokumentu od 10. VII. 1814. a ti su se dokumenti obično izdavali istog dana kad je red podijeljen. Nadbiskupski arhiv u Splitu (NAS), odio makarske biskupije (M.), br. inv. 70 Dimissorialia et alia documenta ordinandorum, svešč. 3 br. 1/1.

¹⁷ Dne 23. IV. 1816. sjemenišni profesori Tokić, Bicego i Botturi posvjedočuju, da su po naredbi makarskog biskupa poimence navedene redenike, među kojima i subdakona

Završavajući ovaj naš ekskurs o Škarićevu školovanju i ređenju, a prije nego nastavimo govoriti o preostalim dijelovima *Postirske spomenice*, napomenimo još da je splitsku biblioteku čiju početnu jezgru sačinjava Škarićeva knjižna ostavština potrebno točnije odrediti. Izrazi »sjemenišna biblioteka u Splitu« i »splitska sjemenišna biblioteka« (Spomenica str. 206) nisu dovoljno određeni, jer u Splitu postoje dvije sjemenišne biblioteke. Prva je starija nastala početkom 18. st. u okviru Cosmijeva sjemeništa. Početnu jezgru joj je sačinjavala biblioteka Splićanina Ivana Paštrića, pa je već nadbiskup Cosmi odredio da se zove »Paštrićeva biblioteka«. Nakon ukidanja teološkog odjela u splitskom sjemeništu 1821. g. ta je biblioteka ostala vlasništvo splitskog malog sjemeništa.⁴⁹ Druga je nastala u Zadru, po pisanju Bianchija 1872. g. u okviru Centralnog bogoslovskog sjemeništa za Dalmaciju, a u Split je prenesena 1933. g., pa je to i sada Biblioteka Centralnog bogoslovskog sjemeništa.²⁰ Njoj bi lijepo pristajalo ime »Biblioteka Ivan Matij Škarić.«

Treći dio spomenice nosi opći naslov »Društveno-gospodarski osvrt«, a sadrži članke: *Postirska zemljopisna imena* (Petar Šimunović), *Urbanistički problemi i rješenja* (Draško Bižaca), *Počeci školstva u Postirima* (Joško Šantić), *Postirska poljoprivreda nekad i danas* (Zdravko Škarić), *Razvoj ribarstva* (Miljenko Biočina), *Preradba ribe i njezino značenje za Postire* (Ivica Giroto), *Postirski turizam* (Frane Buljević), *Zarazne bolesti na Braču* (Miljenko Suić), *Stanovništvo Brača i problem staračke populacije* (Miljenko Suić) i *Sportska, dramsko-kulturna i pjevačka djelatnost* (Lovre Kalasić). Svi su nabrojani prilozi izrađeni stručno i temeljito.

Četvrti dio donosi kroniku proslave 400. obljetnice župe održane u Postirima od 12. do 16. srpnja 1981. g., što u ovakvom prigodnom zborniku, naravno, nije smjelo izostati, a u petom se dijelu nižu kratki prikazi sadržaja na više stranih jezika.

Na kraju spomenimo da ovo izdanje sadržajem obogaćuju i uljepšavaju brojne reprodukcije fotografija i crteži u tekstu. Reprodukције su većinom dobre, a lošije su one na stranama: 20, 44, 352, 354, 356, 363 (gornja), a sasvim su loše one na str. 58 i 258. Kad već nije bilo jasnijih fotografija, bolje bi bilo da su te izostale, jer iako su u postotku zanemarive, ipak stvaraju loš dojam.

Matija Škarića, ispitati o odgovarajućim redovima i našli da su o njima dobro poučeni, pa ih biskup može ređiti. NAS, M. 70 svešč. 3 br. 1/2. — Hvarski kapitularni vikar Zudenigo u dokumentima kojim ovlašćuje bilo kojeg biskupa da dakona Matija Škarića »koji sada boravi u splitskom nadbiskupskom sjemeništu« može zaređiti za svećenika, datiranom u Hvaru 5. IV. 1817., dodaje da je Škarić primio dakonat »ut constat ex litteris patentibus (...) Fabiani Blasovich Episcopi Macarensis diei 28 Aprilis 1816 (...)« Ondje, br. 1/3.

⁴⁹ Posvjedočenje koje sjemenišni profesor gramatike don Spiro Tadić 4. VII. 1817. izdaje Škariću o obavljenim duhovnim vježbama pred svećeničko ređenje zvuči nekonvencionalno, a glasi: »Testor ego infrascriptum Reverendum Diaconum Mattheum Scarich Brachlensem, in hoc Archiepiscopali Seminario studiorum causa commorantem, per dies decem, me duce, Spiritualibus exercitiis singulari mentis collectione vacasse, ideoque fructum ex illis tam ubere sibi comparasse, ut nemini cadere possit in dubium, quin ille ad suscipiendum sacrum Presbyteratus Ordinem se rite disposerit.« (NAS, M. 70 svešč. 3 br. 1/4.) — Da mu je i preziterat podijelio Blašković vidi se iz toga što je unavedenoj poziciji arhiva makarske biskupije i »otpusnica« za primanje prezbiterata i navedeno posvjedočenje. Knjiga se redemika nije sačuvala. Iz navedenoga se vidi, da je datum 13. VII. 1817. (spomenica str. 208) posve vjerovatan. Gornje bi se podatke moglo još u potpunosti podacima iz pozicije o klericima i ređenima u Biskupskom arhivu u Hvaru, što nama zasad nije bilo moguće.

²⁰ Usp. OSTOJIC, nav. dj., str. 21—22.

²⁰ Usp. Carlo Federico BIANCHI, *Zara cristiana I*, Zara 1877, str. 292—293 i Ivan OSTOJIC, *Centralno bogoslovsko sjemenište za Dalmaciju*, P. O. iz Crkve u svijetu 4 (1969), br. 4, str. 8.